05/04/2019

Η Ανομβρία στην Κύπρο και η εικόνα της Παναγίας του Κύκκου

/ Ορθόδοξες Προβολές

Του Κωστή Κοκκινόφτα- Ερευνητού Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

Σύμφωνα με εκκλησιαστική παράδοση, η μεγαλύτερη περίοδος ανομβρίας στην Κύπρο συνέβηκε τον 4ο αιώνα, οπότε για τριάντα έξι χρόνια δεν έβρεξε σχεδόν καθόλου με αποτέλεσμα πολλοί από τους κατοίκους να την εγκαταλείψουν. Τελικά, η ανομβρία αυτή τερματίστηκε μετά τη δεύτερη άφιξη της Αγίας Ελένης, το 326 μ.Χ , και την ευλογία κομματιών του Τιμίου Ξύλου που άφησε στο νησί. Τη σχετική

ορικές μαρτυρίες, διέσωσε ο οποίος (σε ελεύθερη απόδοση γας Κωνσταντίνος, μετά τη παρέμενε χωρίς κατοίκους για

σαν αποτέλεσμα αναβροχιάς, και κατεστράφη όλη η παραγωγή. Και η πείνα επεξετάθη. Και όλα τα νερά των πηγών στέρεψαν. Και μετακινούνταν οι άνθρωποι από μέρος σε μέρος, μαζί με τα ζωντανά τους για να βρουν νερό να σωθούν. Και όλα ξεράθηκαν, και πηγάδια και βρύσες. Και εγκατελείφθη η θαυμαστή από όλους Κύπρος και διασκορπίστηκαν οι κάτοικοί της σ' οποίο μέρος μπόρεσε ο καθένας να βρει καλύτερες συνθήκες. Και το νησί παρέμεινε έρημο για τριάντα έξι χρόνια……

Και έκτισε (η Αγία Ελένη) στο βουνό, που τώρα λέγεται Ολυμπία, από τον Σταυρό του καλού ληστή, που λεγόταν Ολυμπάς, μία εκκλησία του Τιμίου Σταυρού και τοποθέτησε και κομμάτι από το Τίμιο Ξύλο…..Από τότε ο Κύριος ξαναέστειλε βροχή. Και ακούστηκε η είδηση σε κάθε μέρος και άκουσε ο λαός και επέστρεψε στην πατρίδα»[1]. Για την ίδια περίοδο διασώζεται επίσης από άλλους συγγραφείς η παράδοση για αύξηση των ερπετών, που εξαλείφθηκαν από μεγάλο αριθμό γάτων, που μετέφερε για τον σκοπό αυτό στην Κύπρο ο δούκας Καλόκαιρος, ο οποίος εστάλη στο νησί από τον Μέγα Κωνσταντίνο[2].

Περίοδοι ανομβρίας μαρτυρούνται και στα μετέπειτα χρόνια, όπως κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, οπότε οι κάτοικοι της Κύπρου, που σχεδόν στην ολότητά τους ασχολούντο με γεωργοκτηνοτροφικές εργασίες, απειλούντο με αφανισμό. Μοναδικό καταφύγιό τους στις περιπτώσεις αυτές ήταν η Παναγία, προς την οποία ανέπεμπαν δεήσεις και παρακλήσεις και ζητούσαν τη μεσιτεία Της για την επίλυση του προβλήματός τους. Για το σκοπό αυτό κατέφευγαν στα μοναστήρια, όπου φυλάσσονταν οι θαυματουργές εικόνες Της, και ειδικά στην Παναγία του Κύκκου, η βροχοποιός δύναμη της οποίας ήταν γνωστή τουλάχιστον από την περίοδο της Λατινοκρατίας. Μία από τις πρώτες μαρτυρίες που σώζονται για το θέμα αυτό είναι σε έγγραφο των αρχών της δεκαετίας του 1550, όπου το μοναστήρι του Κύκκου αποκαλείται «Αγία Μαρία της Βροχής»[3]. Την ίδια περίοδο, σε καιρούς ανομβρίας λιτανεύονταν στα χωριά και τις πόλεις της Κύπρου και μερικές άλλες εικόνες, όπως αυτές της Τρικουκκιάς και της Τροοδίτισσας. Ο ανώνυμος στιχουργός του «Θρήνου της Κύπρου», ο οποίος περιγράφει τα γεγονότα της κατάληψης του νησιού από τους Τούρκους, το 1571, αναφέρει για τις θαυματουργές ιδιότητες των εικόνων της Παναγίας τα ακόλουθα: «Του Κύκκου το εικόνισμαν, μοναστήριν πρωτάτον,/ αγίου Λουκά ευαγγελιστού ήτανε ζωγραφιά του,/ άλλη της Τροοδίτισσας και η της Τρικουκκίας,/ που τες έβγαλαν πάντοτες καιρόν της ανεδρίας/ και κάμνασιν παράκλησες απ' όλον το νησσίν μας/ και δίδεν ο Κύριος βροχήν κι έστελλεν την ζωή μας…..»[4].

Οι μεγάλες περιπέτειες που έζησε η Κύπρος στα χρόνια που ακολούθησαν, συνέτειναν, ώστε το μοναστήρι της Τρικουκκιάς να ερημωθεί και να απωλεσθεί η

θαυματουργός εικόνα της Παναγίας, που φυλασσόταν εκεί, το δε μοναστήρι της Τροοδίτισσας να παρακμάσει και για κάποια περίοδο να γίνει μετόχιο του μοναστηριού των Αγίων Αναργύρων. Δεν συνέβηκε το ίδιο, όμως, με το μοναστήρι του Κύκκου, που κατέστη, κατά τα δύσκολα χρόνια της τουρκικής σκλαβιάς, πνευματικό κέντρο και εστία μεταλαμπάδευσης των ελληνικών γραμμάτων και του λαϊκού πολιτισμού, ανάμεσα στους υπόδουλους Χριστιανούς.

Η πρώτη μαρτυρία που έχουμε για τη λιτάνευση της εικόνας της Παναγίας του Κύκκου, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, προέρχεται από οθωμανικό έγγραφο, που φυλάσσεται στο αρχείο της Μονής Κύκκου και χρονολογείται στα τέλη του 16ου αιώνα. Με αυτό, ο τότε αναπληρωτής διοικητής της Κύπρου διατάζει τους τοπικούς αξιωματούχους να μην παρεμποδίζουν την περιφορά της Αγίας Εικόνας στα χωριά, αφού παρόμοιες λιτανείες σε καιρούς ξηρασίας γίνονταν και προηγουμένως. Από σχετικά έγγραφα, που φυλάσσονται επίσης στο αρχείο της Μονής, όπως και από ενθυμήσεις σε βιβλία ναών διαφόρων χωριών ή και από άλλες πηγές, πληροφορούμαστε για τη συχνή λιτάνευση της Αγίας Εικόνας κατά τη διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα, γεγονός που μαρτυρεί το πρόβλημα ανομβρίας, που υπήρχε και τότε στο νησί. Ακόμη, πολλοί ξένοι περιηγητές, οι οποίοι επισκέφθηκαν τότε την Κύπρο, αφού αναφέρονται στο έθιμο της λιτάνευσής Της, τόσο στην τοποθεσία «Θρονί της Παναγίας», κοντά στο μοναστήρι, όσο και στα χωριά, δίνουν πολλά στοιχεία για τις σχετικές εκδηλώσεις αγάπης του λαού προς Αυτήν και τις δεήσεις που αναπέμπονταν για βροχή.

Τελευταία φορά που μεταφέρθηκε η Παναγία του Κύκκου μακριά από τα βουνά του Τροόδους ήταν στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας. Αυτό κατέστη δυνατόν, όπως μας ενημερώνει εφημερίδα της εποχής, μετά από παράκληση των κατοίκων της Λευκωσίας προς τον τότε Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Σωφρόνιο, οπότε τον Μάρτιο του 1887, η Αγία Εικόνα μεταφέρθηκε και τοποθετήθηκε στο ναό του μετοχίου του Αγίου Προκοπίου. Για τη μεγαλειώδη πομπή μεταφοράς της Εικόνας, το 1887, και τις συγκινητικές εκδηλώσεις των πιστών στα χωριά από όπου διερχόταν, σώζονται αρκετές μαρτυρίες. Σύμφωνα με αυτές, μετά την τέλεση της θείας λειτουργίας, αφού η Αγία Εικόνα τοποθετήθηκε πάνω σε ειδική ξύλινη έδρα, που είχε τέσσερις λαβές, ώστε να μπορούν οι μοναχοί να Την μεταφέρουν, η πομπή ξεκίνησε για τη Λευκωσία. Επικεφαλής ήταν έφιππος μοναχός με σήμαντρο, το οποίο κτυπούσε κατά διαστήματα ειδοποιώντας έτσι τους πιστούς. Ακολουθούσαν δόκιμοι της Μονής, οι οποίοι κρατούσαν τα άγια εξαπτέρυγα, καθώς και ιεροδιάκονοι με τους θυμιατούς. Γύρω από την εικόνα περπατούσαν οι ψάλτες και οι ιερομόναχοι και στη συνέχεια ακολουθούσε πλήθος κόσμου με αναμμένα κεριά. Το ταξίδι κράτησε μερικές ημέρες και η πομπή διήλθε από πολλά χωριά, όπου οι κάτοικοι ανέμεναν να Την προϋπαντήσουν. Όταν πλησίαζε σε κάποιο χωριό τότε οι

παρευρισκόμενοι κτυπούσαν πανηγυρικά την καμπάνα και υποδέχονταν γονυπετείς την εικόνα. Στη συνέχεια γινόταν παράκληση προς τη Θεοτόκο και η πομπή συνέχιζε την πορεία της. Ανάμεσα στους σταθμούς που έγιναν κατά τη διάρκεια της μεταφοράς Της στην Λευκωσία ήταν και το μετόχιο Ξηροποτάμου, όπου όσοι συμμετείχαν στην πομπή διανυκτέρευσαν. Την επόμενη μέρα τελέστηκε η θεία λειτουργία και η πορεία προς τη Λευκωσία συνεχίστηκε. Σύμφωνα με την παράδοση, μόλις οι μοναχοί με την Αγία Εικόνα εισήλθαν στην εκκλησία του Αγίου Προκοπίου άρχισε να βρέχει καταρρακτωδώς. Η εικόνα παρέμεινε στον ναό, που έγινε προσκυνηματικό κέντρο, μέχρι το 1890, οπότε μεταφέρθηκε πίσω στο μοναστήρι του Κύκκου[5].

Από τις πιο γνωστές περιόδους ανομβρίας των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας είναι αυτή της περιόδου 1870 – 1873, που ανάγκασε τον τότε Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1865-1900) Σωφρόνιο να μεταβεί μόλις άρχισαν οι πρώτες επιπτώσεις της, το 1870, στην Κωνσταντινούπολη μαζί με Έλληνες και Οθωμανούς προύχοντες και να ζητήσουν βοήθεια από την Υψηλή Πύλη. Τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα επιτυχή, αφού χορηγήθηκε με ευνοϊκούς όρους στους Κυπρίους μεγάλη ποσότητα σιταριού, κριθαριού και ροβιού για σπορά[6]. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο «Χρονικόν του χωρίου Λύσης», οι συνθήκες που προκάλεσε η ανομβρία ήταν τόσο απελπιστικές, ώστε οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να πωλήσουν τα βόδια τους για να επιβιώσουν, γεγονός αδιανόητο για τη γεωργοκτηνοτροφική Κύπρο της εποχής. Σημειώνονται χαρακτηριστικά στο Χρονικό τα ακόλουθα: «1870. Μέσα εις τον Μάρτην επουλήσαν τα βούδια εις το μαχαίριν και ήλθεν ένας πασάς και αγόρασεν πολλά και τα επήρεν μαζύ του εις το Μισίριν»[7]. Στην ανομβρία αυτή αναφέρεται και ένα από τα ποιήματα του Γεώργιου Βιζυηνού, ο οποίος διέμενε την περίοδο 1867/8-1872 στην Κύπρο, ως υποτακτικός του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου.

Έχει τίτλο «Το πτωχόν της Κύπρου» και υπότιτλο τη φράση «Εγγράφη κατά την ανομβρία», και δημοσιεύτηκε στην ποιητική συλλογή «Ατθίδες Αύρες», που ο ποιητής εξέδωσε στο Λονδίνο, το 1884[8].

Περίοδοι ανομβρίας συνέβησαν και κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, όπως τις δεκαετίες του 1900 και του 1930, οπότε παρατηρήθηκε μαζική μετανάστευση, ιδίως κατοίκων της Καρπασίας[9]. Ανομβρία παρατηρήθηκε ξανά στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οπότε, τον Δεκέμβριο του 1990, με πρωτοβουλία του Ηγουμένου της Μονής Κύκκου κ. Νικηφόρου, επαναλήφθηκε το έθιμο της λιτάνευσης της εικόνας της Παναγίας, που μεταφέρθηκε στην τοποθεσία «Θρονί της Παναγίας», κοντά στη Μονή, όπου και ανεπέμφθη σχετική δέηση[10].

Στα παλαιότερα χρόνια, στις περιπτώσεις ανομβρίας στο νησί, οι κάτοικοι έδιναν

πνευματική διάσταση στο φυσικό αυτό φαινόμενο και το συνέδεαν με τον τρόπο ζωής τους. Πίστευαν δε, πως μόνο με τη μετάνοια θα εσώζετο ο τόπος από τις επώδυνες επιπτώσεις, που προκαλούσε η απουσία βροχής. Γι’ αυτό και κατέφευγαν στη Θεοτόκο με την παράκληση να μεσιτεύσει για να ανοίξουν οι κρουνοί του ουρανού. Έκαναν πράξη δηλαδή αυτά που αναφέρει στο λόγο του «Περί ξηρασίας» ο Αρχιεπίσκοπος Ταυρομενίας της Σικελίας Θεοφάνης ο Κεραμέας: «Ας δακρύσομεν λοιπόν και εμείς, ας εξομολογηθούμε τις αμαρτίες μας. Ας πάρουμε και μεσίτες προς τον Θεόν τους Αγίους· όλους βέβαια αλλά ιδιαιτέρως την υπέραγνη Δέσποινα, την ταχεία και ακαταμάχητη προστασία. Ας προσπέσωμεν σ’ αυτήν παρακαλώντας με δάκρυα.…»[11].

Βιβλιογραφία

1. Άντρου Παυλίδη, Λεοντίου Μαχαιρά, Χρονικόν, Λευκωσία 19952, σ. 3, 7.

2. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται και ο Αρχιμανδρίτης Κυπριανός, Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου, Ενετία 1788, σ. 22.

3. Ζιλ Γκριβώ, «Η Ιερά Μονή Κύκκου και τα εισοδήματά της, στα 1553», Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου 1(1990)65.

4. Ενδεικτικά βλ. Σίμου Μενάρδου, Τοπωνυμικαί και Λαογραφικαί Μελέται, Λευκωσία 1970, σ. 300.

5. Για την κατά καιρούς λιτάνευση της εικόνας της Παναγίας του Κύκκου στα χωριά και τις πόλεις της Κύπρου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, Κυκκώτικα Μελετήματα, Λευκωσία 1997, σ. 11-49, όπου και βιβλιογραφία.

6. Λοΐζου Φιλίππου, Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας, Λευκωσία 1975, σ. 230. Για την ανομβρία του 1870 βλ. επίσης Φίλιου Ζανέττου, Ιστορία της Νήσου Κύπρου από της Αγγλικής κατοχής μέχρι σήμερον, Λάρνακα 1910, σ. 1187.

7. Άνθιμου Πανάρετου, «Το Χρονικόν του χωρίου Λύσης», Πνευματική Κύπρος 2/16(1962)162.

8. Γεώργιου Βιζυηνού, Ατθίδες Αύραι, Αθήνα 2006, σ. 198-202.

9. Για την ανομβρία των δεκαετίων 1900 και 1930 γίνεται εκτενέστατη αναφορά στον κυπριακό τύπο της εποχής, όπως για παράδειγμα στις εφημερίδες Ελεύθερον Βήμα, 15/28.5.1904 και Ελευθερία, 13.9.1933, όπου σημειώνεται μετανάστευση κατοίκων προς την Αίγυπτο και το Ηνωμένο Βασίλειο, αντιστοίχως.

10. Σχετική περιγραφή της τελετής δημοσιεύτηκε στον τύπο της εποχής.

Ενδεικτικά βλ. Φιλελεύθερος, 3.12.1990• Αλήθεια, 3.12.1990• Σημερινή, 3.12.1990· Ελευθεροτυπία, 4.12.1990.

11. Θεοφάνους του Κεραμέως, «Ομιλία για την ξηρασία», Αγιορειτική Μαρτυρία 8-9(1990)167.

Πηγή: «Ενατενίσεις», Περιοδική Έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Κύκκου και Τηλλυρίας, Τεύχος 8ο, Μάΐος – Αύγουστος 2009